

de stad, omdat de voedselvoorziening vanuit het achterland van Dordrecht tot stilstand kwam. Daar houdt *De oudste stad van Holland* op, en dat is eigenlijk jammer. Door de feitenkenis en aantrekkelijke schrijfstijl van 't Jong zou het geen straf zijn om nog verder te lezen over de geschiedenis van de stad.

De officiële presentatie van het boek is uitgesteld tot 2021. In het *Algemeen Dagblad* geeft 't Jong aan dat eigenlijk wel een voordeel te vinden: 'Dan hebben mensen de tijd om mijn boek te lezen.' Dat is een uitstekend advies aan Dordtenaren én niet-Dordtenaren.

Remy Balistreri

Democratie benaderd vanuit een historisch perspectief

Medezeggenschap. Politieke participatie in Europa vóór 1800. *Wim Blockmans* (Prometheus, Amsterdam 2020), 480 blz., € 44,99

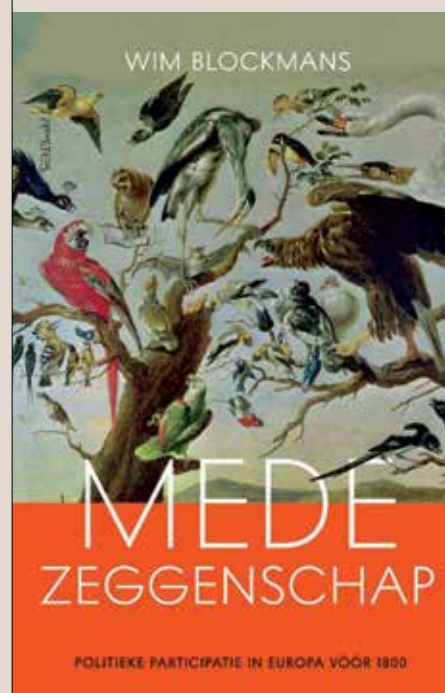
De democratie verkeert in grote crisis. Althans, dat is de indruk die je soms krijgt als je tv-kijkt, de kranten leest, of een boekwinkel binnenloopt. Boeken met veelzeggende titels als *How Democracy Ends* (David Runciman, 2018) en *How Democracies Die* (Steven Levitsky en Daniel Ziblatt, 2018) doen vermoeden dat het einde van de democratie nabij is. Ook in België en Nederland bestaat er bezorgdheid over, en is er kritiek op het huidige functioneren van de democratie. Dat uit zich in boeken als *Tegen verkiezingen* (David Van Reybrouck, 2017),

Niet de kiezer is gek (Tom van der Meer, 2017) en *Hoera! De democratie is niet perfect* (Joël de Ceulaer, 2019). Gezien deze achtergrond is het geen toeval dat er onlangs twee boeken zijn verschenen die de ontwikkeling van de democratie vanuit een historisch perspectief benaderen.

Eind 2019 was daar eerst *Stadsburgers* van Maarten Prak. In dit boek behandelt Prak de politieke emancipatie en participatie van stadsbewoners in voornamelijk Europese steden tijdens de middeleeuwen en vroegmoderne tijd. Alsof afgesproken publiceerde Wim Blockmans een paar maanden later zijn *Medezeggenschap. Politieke participatie in Europa vóór 1800*. In tegenstelling tot Prak richt Blockmans zijn aandacht op de politieke emancipatie en participatie van burgers op regionaal (graafschap, hertogdom) en nationaal niveau (koninkrijken). In die zin zijn de twee boeken complementair te noemen. Blockmans centrale thesis is dat de politieke participatie van boeren en burgers in Europa al redelijk vroeg ontstond als een gevolg van een wisselwerking en strijd tussen oude en gevestigde machten – vorst, adel en de kerk – en nieuwe en opkomende spelers zoals steden. Vanaf de twaalfde eeuw ontstonden in Noord-Spanje (Aragon, Catalonië) en Zuid-Frankrijk (Provence, Languedoc) de eerste vormen van politieke participatie van de lagere standen toen de kerk aan de ene kant en burgers en boeren aan de andere kant de handen ineensloegen om het geweld van de landadel te beteugelen. Steden en rurale vertegenwoordigers wisten een plek te veroveren aan de onderhandelingsstafel als een aparte stand met eigen vertegenwoordigers in de regionale en later nationale standenvergaderingen.

In de dertiende eeuw wisten ook Vlaamse steden en de lage adel, burgers en boeren in Engeland politieke macht en zeggenschap te verkrijgen. In Noord- en Midden-Italië ging de politieke emancipatie van de stedelijke burgerij zelfs zover dat zij de macht van de kerk en de lokale adel kon overnemen, onder andere door deze op te nemen binnen de eigen rangen. Zodoende konden steden

als Milaan, Venetië en Florence zich ontwikkelen tot onafhankelijke stadstaten, die als grootgrondbezitters de baas konden spelen over het omliggende platteland. In de zestiende en zeventiende eeuw veroverden edellieden en stedelingen in de Nederlanden en Engeland zelfs de soevereiniteit op hun absolutistische vorsten. Het resultaat van al deze politieke emancipatie was dat in de zeventiende eeuw in gebieden als Engeland of het land van Luik meer mensen stemrecht hadden dan in de negentiende eeuw. Maar hoe kwam deze groei van politieke participatie precies tot stand? Blockmans is te geleerd en ervaren om met simpele antwoorden te komen. Zo benadrukt hij meerdere malen dat naast een aantal structurele factoren, zoals economische groei en demografie, ook persoonlijkheden, plotselinge omstandigheden – zoals de vroegtijdige dood van een troonopvolger –, de lokale cultuur en de dynamiek van politieke processen zelf allemaal een rol speelden bij de totstandkoming van de politieke participatie van burgers en boeren. Toch zijn er minstens twee algemene conclusie te trekken. Ten eerste bepaalden structurele factoren zoals geografie en demografie, en de daaruit voortkomende sociaaleconomische machtsverhoudingen, de mate van politieke participatie. Het is geen ▶

toeval dat juist in regio's waar de geografie een hoge mate van urbanisatie toestond – Noord- en Midden-Italië, de Nederlanden, het oostelijk Middellandse Zeebekken – burgers zich politiek wisten te emanciperen, terwijl in de grote landmassa's van Midden- en Oost-Europa tot diep in de negentiende eeuw de horigheid van boeren bleef bestaan. Uit Blockmans' studie valt op te maken dat alleen in zeer verstedelijkte gebieden, waar relatief veel mensen bij elkaar woonden, boeren en burgers de machtsmiddelen konden vergaren die nodig waren om politieke zeggenschap af te dwingen. Dit brengt ons meteen bij de tweede conclusie: burgers en boeren moesten hun politieke macht van onderop veroveren. Dat konden zij alleen doen als zij voldoende machtsmiddelen hadden die opwogen tegen de machtsmiddelen van de vorst en de adel. Massa en geld is macht, en macht betekent politieke invloed. Diezelfde tendens neemt Blockmans ook waar in onze huidige tijd, waarin hij de macht van grote multinationals op het politieke proces afkeurt. De kracht van *Medezeggenschap* ligt in Blockmans gestructureerde aanpak, kennis en nuance. De eerste drie hoofdstukken laten zich lezen als een introductieboek op de middeleeuwen, waarin de laatste wetenschappelijk inzichten naar voren komen. Zo wordt bijvoorbeeld duidelijk dat het onderscheid tussen de middeleeuwse conceptie van macht en die van het latere absolutisme er eigenlijk niet toe doet. Vorstelijke macht werd in de middeleeuwen ook al religieus gelegitimeerd en als onaantastbaar beschouwd. Tegelijkertijd waren in de tijd van het zogenaamde absolutisme vorsten nog steeds afhankelijk van de medewerking van onderop. Dergelijke inzichten en de algemene thematiek van *Medezeggenschap* maken Blockmans boek – tezamen met *Praks Stadsburgers* – tot een goed vertrekpunt voor geschiedenisdocenten die zich alvast willen voorbereiden op de nieuwe historische context 'Steden en burgers in de Lage Landen 1050-1700', die vanaf 2022 onderdeel is van het indexamen vwo.

Jaap Nieuwstraten ■

Middeleeuwse stad in de geschiedenisles

Archeologie, primaire bronnen en virtual reality

Voor veel leerlingen zijn de tijdvakken 3 en 4 droge kost. Door de lessen over de middeleeuwen te koppelen aan de lokale geschiedenis wordt deze periode voor leerlingen tastbaar en daarmee interessanter.

Wat?

Deze lessenserie is een onderzoeksproject naar de middeleeuwse geschiedenis van Dordrecht. Leerlingen schrijven een populairwetenschappelijk artikel over een lokaal onderzoeksthema, waarbij ze verschillende bronnen aan elkaar proberen te koppelen. De werkwijze die in Dordrecht is gebruikt, kan toegepast worden op andere Nederlandse steden met een middeleeuwse geschiedenis.¹ In de lessenserie wordt een koppeling gemaakt tussen de historische context 'Steden en burgers in de Lage Landen 1050-1700', lokale geschiedenis en historische onderzoeksvaardigheden.

Voor wie?

De bovenbouw van het vwo (als verdieping bij de historische context over stedelijke dynamiek). De lessenserie kan in de bovenbouw van het havo als aanvulling op de lessen over tijdvak 4 worden gebruikt.

Wanneer?

Deze lessenserie sluit aan op tijdvak 4 ('De tijd van steden en staten, 1000-1500') en bij de historische context 'Steden en burgers in de Lage Landen 1050-1700'. Bij de historische context is het mogelijk het onderzoek te richten op een van de drie beschreven periodes. Ook de ondersteunende vragen (over

